

ความขัดแย้ง ความรุนแรงและสันติวิธี

Conflict Violence and Peaceful Solution

บุญส่ง ชเลธร¹

บทคัดย่อ

หากกล่าวย้อนหลังไปในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ จะเห็นได้ว่า ความที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จำต้องอยู่ร่วมกัน การอยู่ร่วมกันดังกล่าวมีโอกาสที่จะนำไปสู่ข้อพิพาทได้ ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ตั้งแต่มีมนุษย์ 2 คนในโลกนี้แล้ว (ชัชววัฒนสถานานันท์, 2549) ความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมมนุษย์ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์มักมองหาสิ่งที่ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ เมื่อเกิดความสนใจหรือความพอใจที่เหมือนกัน ก็เกิดความร่วมมือ แต่ถึงมีความร่วมมือก็ยังมี การแข่งขัน แต่ถ้าแตกต่างกัน การแข่งขันย่อมเกิด ความขัดแย้งที่มี มีทั้งที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และมีต่อมนุษย์ด้วยกันเอง

ซึ่งการมองหาสิ่งที่ดีกว่านั้น อาจนำมาซึ่งการพยายามช่วงชิงความได้เปรียบ สะท้อนความเหนือกว่าที่ฝ่ายหนึ่งมีต่ออีกฝ่ายหนึ่ง ยิ่งถ้ามีความเชื่อว่าฝ่ายตนแตกต่างกว่าคนอื่นอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายตนเหนือกว่าและถูกต้องกว่าอีกฝ่ายหนึ่งตลอดเวลา ก็เป็นการง่ายที่จะยิ่งกระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรงเพื่อกำหราบอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นการกลับไปขยายความขัดแย้งให้มากขึ้น โดยหากทั้งสองฝ่าย หรือหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่สามารถบริหารความขัดแย้งให้หมดไป หรือเบาบางลงได้ ด้วยการแบ่งปันสิ่งที่ดีกว่าได้อย่างเหมาะสม จนเป็นที่พอใจและยอมรับได้ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องแล้ว ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบ ทั้งความแตกแยก การทะเลาะวิวาท ที่อาจนำไปสู่การใช้ความ

¹ดร., อาจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

รุนแรง ในระดับบุคคล ก็ถึงขั้นทำร้ายร่างกาย ฆ่าฟันกัน ในระดับประเทศแล้วก็เป็นไปได้ อาจนำไปสู่การสู้รบทั้งสงครามขนาดเล็กและสงครามขนาดใหญ่อย่างสงครามโลก ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องที่จะต้องพัฒนาออกไปในทางลบ เพราะความขัดแย้งแล้วในหลาย ๆ ครั้งสามารถเป็นเรื่องที่กระตุ้นให้เกิดการคิดแก้ไข ปรับปรุง อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นได้ ความขัดแย้งสามารถทำให้เกิดนวัตกรรม การสร้างสรรค์ และการเติบโต ความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องที่สร้างประโยชน์ได้เช่นกัน ในหลาย ๆ กรณี

ในส่วนของความขัดแย้งที่ไม่อาจจัดการและควบคุมได้ อันนำไปสู่ความไม่พอใจ ความไม่ไว้วางใจ ที่ท้ายสุดสามารถลุกลามไปสู่ความรุนแรง ที่สร้างความเจ็บปวด และความสูญเสียได้ ดังนั้น ก็เลี่ยงไม่ได้ที่จะมีการพูดถึงการสร้างสันติภาพเพื่อยุติปัญหาความขัดแย้ง เป็นการมองหาทางออกที่ผู้คนจะอยู่ร่วมกันต่อไปได้โดยสงบสุข แม้จะน่าเสียดายที่ว่าสันติภาพที่เกิดขึ้นนานไปกับความขัดแย้งนั้น มักจะไม่ถาวร หรือคงทน เพราะไม่ช้าความขัดแย้งก็เกิดขึ้นอีก วกไปวนมาเช่นนี้เสมอก็ตาม

ความขัดแย้งมี 2 ลักษณะ คือความขัดแย้งในทางบวก และความขัดแย้งในทางลบ ซึ่งหากมนุษย์มิได้เข้าใจเช่นนี้ แต่ยังเชื่อว่าความรุนแรงเป็นธรรมชาติและเป็นสิ่งที่เกิดมาคู่กับความเป็นมนุษย์ และธรรมชาตินั้น ๆ ไม่มีวันเปลี่ยนแปลงได้ เช่นนี้ ความรุนแรงก็ไม่มีวันสิ้นสุด

คำสำคัญ: ความขัดแย้ง, ความรุนแรง, สันติวิธี

Abstract

Back in the history of humankind, it can be seen that humankind are social animals that cannot stay alone. Staying together is potentially leading to conflict. Conflicts erupt when there are two or more people living together. Conflict is intrinsic to human society. It happens naturally. Because human nature is always looking for the betterment. When the same interests or pleasures arise, it always results in cooperation. But even if there is cooperation, there is still competition. But if they are different, competition naturally occur. Conflict can happen between humans and nature, and humans against other human beings.

Looking for betterment may lead to attempt to gain an advantage. This reflects the superiority that one side has over the other. When there is a belief that one party is different from the other, one is always superior and more righteous than the other, then the situation can easily slide to violence in order to control the other. As a result, it perpetuates the conflict even more. In such situation when both parties or many parties involved are unable to manage the conflict completely or can mitigate it by properly sharing of the profit until all parties involved are satisfied, it would inevitably have a negative impact, schism, quarrels that can lead to violence. On a personal level, it can develop into physical assault and murder; on a national level, it could lead to both small-scale battles and large-scale wars like World War.

This does not always mean that conflicts have to evolve negatively. Because conflicts can at times be motivating for improvement, leading to change for the betterment. Conflicts can fuel innovation, creativity, and growth. Conflict is also a profitable matter in many cases.

On the part of conflict that cannot be managed and controlled it leads to dissatisfaction, mistrust and at the end can escalate to violence. Therefore,

it is inevitable that peace can be said to end conflicts. It is looking for a solution where people can live together in peace. Unfortunately, though, that peace parallels that conflict they are usually not permanent or durable because soon another conflict will always flare up again.

There are two aspects of conflict: positive conflict and negative conflicts. If humans do not understand like this, but believe that violence is natural and that it is a nature of human beings. Then, that nature cannot be changed and violence never ends.

Key words: Conflict, Violence, Peaceful solution

ธรรมชาติของมนุษย์ในปรัชญา

นักปรัชญาจำนวนมากตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน มักมีทัศนะต่อธรรมชาติของมนุษย์ที่บางส่วนเหมือนกัน ในขณะที่บางส่วนก็ต่างกันออกไป อย่างในกรณีของ อริสโตเติล (384-322 ก่อน ค.ศ.) Aristotle นักปรัชญากรีกโบราณที่ยิ่งใหญ่ในตะวันตกก็เห็นว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ทางสังคม และการเมือง ต้องการการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะมนุษย์จะไม่สามารถมีชีวิตที่ดีได้หากอยู่ตามลำพัง เพราะศักยภาพของมนุษย์นั้นจะพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อ มนุษย์อยู่ในสังคมที่มีรัฐและมีกฎหมายมีความยุติธรรม” (วิทยากร เชียงกูล, 2555)

เซนต์ ทอมัส อะควีนาส (ค.ศ. 1225-1274) Saint Thomas Aquinas นักบวชโดมินิกันและนักปรัชญาชาวอิตาลี เป็นผู้สอนวิชาเทววิทยาในมหาวิทยาลัยปารีส เชื่อเช่นเดียวกับอริสโตเติลว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมและการเมือง ซึ่งต้องการโดยธรรมชาติที่จะเข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคม แต่การปกครองจะต้องมีหลักการบางอย่างซึ่งสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ (วิทยากร เชียงกูล, 2555) เขาเห็นว่ารัฐบาลควรขึ้นอยู่กับกฎหมายและถูกชี้นำโดยศีลธรรม การปกครองจะต้องมีหลักการที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ เช่นการที่มนุษย์ต้องพึ่งพาช่วยเหลือกันและกัน ไม่ทำร้ายกัน ถ้าหากการปกครองขัดแย้งกับกฎธรรมชาติ ประชาชนก็มีสิทธิปฏิเสธผู้ปกครองได้ (วิทยากร เชียงกูล, 2556)

ทอมัส ฮอบส์ (ค.ศ. 1588-1679) Thomas Hobbes นักปรัชญาการเมืองอังกฤษในศตวรรษที่ 17 เขามีทัศนะต่อมนุษย์ในเชิงวัตถุนิยมและมองโลกในแง่ร้าย เขาเห็นว่ามนุษย์เห็นแก่ตัวและละโมภโดยธรรมชาติ กิจกรรมของมนุษย์ถูกจูงใจโดยผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น (วิทยากร เชียงกูล, 2556) ทั้งจะพยายามครอบครองเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองให้มากที่สุด ถ้าหากไม่ถูกควบคุมโดยอำนาจทางการเมืองที่ชอบธรรม เขามองว่าความร่วมมือระหว่างประชาชนเป็นไปไม่ได้ถ้าปราศจากความไว้วางใจ และความไว้วางใจยากที่จะเกิดขึ้นได้ ถ้าหากไม่มีอำนาจที่เหนือกว่าประชาชนทั่วไป (Superior Power) มาบังคับใช้กฎหมาย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมี “อำนาจที่เป็นทางการ (Authority) เพื่อที่จะประกันความมั่นคงแก่เรา และทำให้เราไว้วางใจคนอื่น (ว่าเขาจะไม่ทำผิดกฎหมาย เพราะจะถูกเจ้าหน้าที่จับกุมลงโทษ) และด้วยบรรยากาศ

ที่มีความไว้วางใจตัวเอง จะส่งผลให้ประชาชนร่วมมือกันทำสิ่งที่นโยบายชนต่อสู้สังคม (วิทยากร เชียงกูล, 2555)

จอห์น ล็อก (ค.ศ. 1767-1782) John Locke มองสภาพธรรมชาติของมนุษย์ต่างจากฮอบส์ ซึ่งมองว่ามนุษย์เหมือนสัตว์ป่า แต่ล็อกกลับมองว่ามนุษย์มีเหตุผลและจิตสำนึกที่จะแยกผิดแยกถูกได้ ตระหนักในกฎธรรมชาติว่าคนเราไม่ควรทำลายชีวิต สุขภาพ เสรีภาพ ทรัพย์สินของคนอื่น และมนุษย์เข้ามาอยู่รวมกันเป็นสิ่งคมโดยสมัครใจ เพื่อสร้างสังคมที่จะเป็นประโยชน์ต่อทุกคนเพิ่มขึ้น มากกว่าการที่ต่างคนต่างใช้เสรีภาพของตน เช่น แก่แค่นให้ญาติที่ถูกฆ่าหรือทำร้าย (วิทยากร เชียงกูล, 2555)

ยัง ยาควส์ รูสโซ (ค.ศ. 1712-1778) Jean Jacques Rousseau นักปรัชญาชาวสวิส เชื่อเช่นเดียวกันว่า มนุษย์เกิดมาดี แต่กลับถูกขูดฉลจากประสบการณ์ของการโตขึ้นมาสังคม เขาเชื่อว่ามนุษย์เรามีสัญชาตญาณที่ดี ซึ่งตรงกันข้ามกับฮอบส์ เขามองว่ามนุษย์ตอนแรกคือ คนป่าที่มีจิตใจดีงาม (Noble Savage) แต่เมื่อเติบโตในสังคมที่อ้างว่ามีอารยธรรม พวกเขาถูกสอนให้กดดันและคับข้องใจกับสัญชาตญาณธรรมชาติ ต้องสะกดกั้นความรู้สึกที่แท้จริงและรับเอาแนวคิดที่ไม่เป็นธรรมชาติเสแสร้งของคนอื่น ทำให้ไม่คิดไม่รู้สึกอย่างที่เขาคิดและรู้สึกจริง ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกจากตัวตนแท้จริงของเขา ดังนั้นอารยธรรมจึงเป็นตัวการที่ขูดฉล มอมเมา และทำลายค่านิยมที่แท้จริงของคน ไม่ใช่เป็นผู้สร้างและเผยแพร่อย่างที่หลายคนเข้าใจ

แต่เมื่อคนเราก้าวเท้าเข้าในอารยธรรมแล้ว ย่อมไม่มีทางเลือกจะกลับไปสู่สังคมที่บริสุทธิ์แบบดั้งเดิมได้อีก ดังนั้นเราจึงต้องเปลี่ยนอารยธรรมเสียใหม่ เพื่อที่จะเปิดทางให้สัญชาตญาณธรรมชาติ และความรู้สึกของเราได้แสดงออกอย่างเต็มที่มากกว่าอารยธรรมแบบเก่า (วิทยากร เชียงกูล, 2555)

เอ็มมานูเอล คานท์ (ค.ศ. 1724-1804) Immanuel Kant นักปรัชญาเชิงวิพากษ์ชาวเยอรมัน เห็นว่า คนเราอาจตระหนักเรื่องสิทธิหรือหน้าที่ได้โดยการคิดอย่างจริงจังเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์เอง แต่มนุษย์มีเหตุผลซึ่งต่างจากสัตว์อื่น การประพฤติปฏิบัติของมนุษย์จึงควรถูกกำหนดโดยกฎแห่งเหตุผล ไม่ใช่กฎธรรมชาติ หลักเบื้องต้นของกฎของเหตุผลคือการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกันเองระหว่างความคิดและการกระทำ และปฏิบัติตัวให้อยู่ในกฎซึ่งทำให้เป็นกฎสากล (Universal Law) ที่ใช้ได้สำหรับทุกคน เช่น เราควรพูดจริง มากกว่าพูดโกหก เพราะถ้าเรายอมรับให้การโกหกเป็นสากล จะไม่มีใครเชื่อถือไว้วางใจใครอีกต่อไป (วิทยากร เชียงกูล, 2555)

ปีเตอร์ โครพอตกิน (ค.ศ. 1842-1921) Peter Kropotkin เจ้าชายรัสเซีย ผู้เขียนหนังสือทฤษฎีอนาธิปไตยนิยม หลังการปฏิวัติของพรรคบอลเชวิคในปี 1917 เห็นว่า โดยพื้นฐานทางธรรมชาติ สัตว์ชนิดเดียวกันจะช่วยเหลือกันและกัน ทั้งในระดับครอบครัวและกลุ่มเพื่อต่อสู้กับธรรมชาติรอบตัว สัตว์ที่ช่วยเหลือกันมีโอกาสจะรอดชีวิตและขยายพันธุ์มากกว่าสัตว์ประเภทที่อยู่โดดเดี่ยวและต่อสู้กันเองในพันธุ์เดียวกัน การช่วยเหลือกันและกัน เป็นพื้นฐานของสังคมสิ่งมีชีวิตรวมทั้งมนุษย์โดยปราศจากการบังคับ เขาเชื่อว่ามนุษย์อยากอยู่เป็นสังคมเพื่อช่วยเหลือกันและกันให้เข้มแข็งเพิ่มขึ้น (วิทยากร เชียงกูล, 2555)

ขงจื้อ (551-479 ก่อน ค.ศ.) Confucious นักปราชญ์ชาวจีน เสนอการแบ่งและทำตามหน้าที่ เพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม โดยเน้นไปที่หลักจริยธรรม ขงจื้อเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ในการขัดเกลาตนเพื่อแก้ปัญหาในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยตัวของมนุษย์เอง อันเป็นการยกระดับความเป็นมนุษย์นิยม (Humanism) ให้สูงขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ขงจื้อกล่าวไว้ว่า “มนุษย์สามารถทำให้มรรคดียิ่งใหญ่ได้ แต่มรรคดียิ่งใหญ่อาจทำให้มนุษย์ยิ่งใหญ่มากได้” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2564)

เล่าจื้อ (604-531 ก่อน ค.ศ.) Lao Tzu นักปราชญ์ชาวจีนผู้เขียนหนังสือเต๋า เต ชิง (หนทาง) ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของแนวความคิดลัทธิเต๋า (Taoism) ที่คัดค้านลัทธิขงจื้อที่เน้นการเชื่อผู้ปกครอง โดยเห็นว่า “กษัตริย์ที่ดีควรปกครองให้น้อยที่สุด ปล่อยให้ทุกสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติ คนเราควรต่างคนต่างอยู่อย่างเป็นอิสระ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับความปรารถนาของคนอื่น ไม่ยินดีต่อความนิยมชมชอบ ความโกรธ” (วิทยากร เชียงกูล, 2555)

สันติภาพและความรุนแรง ในทัศนะของโยฮัน กัลตุง

โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ชาวนอร์เวย์ นักสังคมวิทยาและนักคณิตศาสตร์ ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของสันติศึกษายุคใหม่ ซึ่งบัญญัติหลักการเกี่ยวกับ “กรณีศึกษาด้านสันติภาพ และความขัดแย้ง” ทั้งเป็นผู้ก่อตั้ง “สถาบันวิจัยสันติภาพ แห่งกรุงออสโล (The Peace Research Institute Oslo)” ผลงานที่มีชื่อเสียงซึ่งได้รับการกล่าวขวัญ

มากของเขา คือ โครงสร้างของความรุนแรง (Structural Violence) สันติภาพเชิงลบ และสันติภาพเชิงบวก (Negative VS Positive Peace)

โยฮัน กัลตุง ได้ให้นิยามของ “สันติภาพ” (เอกพันธ์ ปิณฑวณิช, 2561) ไว้ว่า “สันติภาพ คือ การปราศจาก (ลดต่ำลง) ของความรุนแรงในทุกรูปแบบ” และ “สันติภาพ คือ การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธีและสร้างสรรค์”

ความรุนแรง (Violence) เป็นอีกคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “สันติภาพ” อย่างแยกกันไม่ออก ซึ่งมีการให้ความหมายกันอย่างหลากหลายในทางสังคมศาสตร์ ทั้งถือว่าเป็นการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการใช้กำลังหรืออำนาจเพื่อข่มขู่ คุกคามหรือทำร้าย เพื่อควบคุม หรือครอบครองบุคคล หรือทรัพย์สินอันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ทรมาน ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ต่อกลุ่มบุคคลหรือชุมชน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากมุมมองของโยฮัน กัลตุง แล้ว เขาเสนอว่าความรุนแรงแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ซึ่งสัมพันธ์และเกี่ยวโยงกัน คือ ความรุนแรงทางตรง (Direct violence) ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural violence) (อาทิตย์ทองอินทร์, 2559)

ความรุนแรงทางตรง (Direct violence)

ความรุนแรงทางตรงมีลักษณะเป็นกระบวนการ (Process) อันประกอบด้วย ที่มาของความรุนแรง เป้าของความรุนแรง และเหยื่อของความรุนแรง เหตุที่ต้องจำแนก เป้ากับเหยื่อออกจากกันเพราะหลายต่อหลายครั้งที่เหยื่อซึ่งรับผลกระทบจากความรุนแรง มิใช่เป้าหมายที่แท้จริง ดังกรณีการก่อการร้ายโดยทั่วไปที่กระทำต่อประชาชน คนธรรมดา แต่มีเป้าหมายมุ่งไปยังกลุ่มชนชั้นปกครอง เช่น การวางระเบิดในที่ชุมนุมชน ในศูนย์การค้า หรือการ ขับรถฝ่าเข้าไปพุ่งชนผู้คนในตลาดของขบวนการก่อการร้ายที่ กำลังพลุกพล่านไปด้วยผู้คนจำนวนมาก ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้หญิงและผู้ชาย อาจรวมไปถึงผู้คนหลายเชื้อชาติ ต่างศาสนา เพื่อเรียกร้องเรื่องใดเรื่องหนึ่งต่อรัฐบาลของประเทศหนึ่ง ซึ่งความรุนแรงในลักษณะนี้ สามารถเห็นได้ชัดเจนในทางกายภาพ ที่ส่งผลโดยตรงต่อร่างกายและชีวิต อย่างที่มีผู้ให้คำนิยามว่า (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557) เป็นการ “ทำให้ศักยภาพของมนุษย์สะดุดหยุดลงโดยยังไม่ถึงกาลอันสมควร”

คนจำนวนไม่น้อยมักเข้าใจการใช้ความรุนแรงทางตรง โดยมองถึงการกระทำที่มีผลต่อร่างกายเป็นสำคัญ เช่น การบดขยี้ (Crushing) ที่เกิดจากการทุบทำลาย การฉีกกระชาก (Tearing) จากการใช้ดาบฟัน เข็กดิ่งหรือเขวนคอค การแทง (Piercing) ด้วยมีด หอกหลาว การเผาไหม้ (Burning) ด้วยเพลิง การถูกยาพิษ (Poisoning) ในน้ำหรืออาหาร การระเหิดหายไป (Evaporation) จากอาวุธร้ายแรงอย่างประมาณี ซึ่งการทำให้บาดเจ็บ เลือดตกยางออก แขนขาหัก หรือถึงแก่ความตาย โดยหลงลืมหรือมองไม่เห็นการใช้ความรุนแรงที่กระทำต่อจิตใจว่ามีผลไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เช่น การกักขังหน่วงเหนี่ยว การขังลี้มนคุก

ในนวนิยายเรื่อง One Flew Over The Cuckoo s Nest ของ เคน เคซีย์ (Ken Kesey) ตัวละครเอกเป็นคนปกติที่ถูกจับไปขังไว้ในโรงพยาบาลโรคจิต เมื่อเขาอดทนกับระเบียบควบคุมความประพฤติของโรงพยาบาลไม่ไหว ก็พยายามเลี้ยงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ หันมาใช้เสรีภาพของตน ช่วงแรกโรงพยาบาลลงโทษเขาด้วยการช็อกไฟฟ้าเมื่อเขายังคงละเมิดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และใช้เสรีภาพของตนต่อไป ทางโรงพยาบาลก็ตัดสินใจผ่าสมองส่วนที่ทำให้เขาคิดได้ออกไปเสีย ตัวเอกก็กลายเป็นมนุษย์ที่มีชีวิต รับประทานได้ เคลื่อนไหวได้ แต่คิดอะไรด้วยตนเองไม่ได้ จะไปไหนก็มีคนพาไป หมดลั้นซึ่งความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งหมายถึงเสรีภาพของเขาก็สิ้นสุดไปด้วย เพื่อนสนิทคนหนึ่งซึ่งเข้าใจในความรักเสรีภาพของเขาทนไม่ได้ที่จะเห็นตัวเอกตกอยู่ในสภาพนี้ จึงฆ่าเขาเสียด้วยการใช้หมอนปิดหน้าจนเขาหายใจไม่ออกและสิ้นชีวิต หากดูเผิน ๆ ก็ จะเห็นว่าเกิดความรุนแรงขึ้นเพียงครั้งเดียวคือ เมื่อตัวเอกถูกเพื่อนของตนฆ่าตาย แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นความรุนแรงทางตรงในทางกายภาพที่กระทำต่อคนซึ่งถูกผ่าตัดสมองให้หมดความสามารถที่จะคิดได้ไปแล้ว ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า การทำให้เขาหมดความสามารถที่จะคิดได้ ไม่ว่าจะด้วยการผ่าตัดหรือการใช้ยาอย่างอื่นก็คือการสร้าง ความรุนแรงในทางจิตวิทยาให้เกิดขึ้นกับเขาจนหมดความเป็นคนไปเสียสิ้น ถ้าเช่นนั้นระหว่งการฆ่าเขาด้วยการผ่าตัด อย่างไรจะนับเป็นความรุนแรงกว่ากัน ยิ่งกว่านั้นจะกล่าวได้หรือไม่ว่า การฆ่าเขาในสภาพที่เขาไม่ผิดอะไรกับสิ่งมีชีวิตที่ไร้จิตใจมิใช่ความรุนแรง หากเป็นการปลดปล่อยเขาให้พ้นจากทุกข้อันเกิดจากความรุนแรงทางจิตวิทยาต่างหาก ปัญหาชนิดนี้ตอบได้ไม่ถายนัก แต่เป็นเรื่องที่ต้องใส่ใจเมื่อจะทำความเข้าใจกับ “ความรุนแรง” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557)

การใช้คำพูดทำร้ายจิตใจผู้อื่น ส่อเสียด เหยียดหยาม เหยาะเหยียดถากถาง หรือ การถ่ายภาพล้อเลียนท่าทางของคนที่ผู้อื่นเคารพ ให้เห็นเป็นเรื่องตลกขบขัน แล้วโหม ประโคมกันว่าเป็นการถ่ายภาพด้วยอารมณ์สุนทรีย์ไม่ได้ทำอะไรให้เกิดความเสียหาย เพราะมิได้ก่อให้เกิดอาการปวดบวมขึ้นกับผิวหนัง แขนขาไม่ถูกกระทบ ไม่มีบาดแผล ไม่มีเลือดออก ว่าเป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ มิใช่เป็นการใช้ความรุนแรง ทั้ง ๆ ที่ผลจากการกระทำนั้น ๆ ในทางจิตวิทยา (Psychological) แล้ว จะพบว่าผลร้ายในทางกายภาพ สามารถสิ้นสุดหรือจบลงได้เมื่อความรุนแรงยุติลง บาดแผลที่เกิดขึ้นสามารถสมานตัว และหายได้ แต่บาดแผลในทางจิตใจที่เกิดขึ้นจากการถูกรังแก ไม่ว่าจะด้วยความหยาบคายหรือล้อเลียนให้ด้วยคำนั้น สิ่งที่ถูกกระทำได้รับ จะกลายเป็นความเจ็บปวด ที่กักกร่อนความรู้สึกของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อไปอีกนาน โดยไม่รู้ว่เมื่อใดจะจบสิ้นลง

ความรุนแรงทางตรง จึงมิได้หมายถึงสิ่งที่กระทบต่อร่างกายเท่านั้น อย่างที่ นักวิชาการบางท่านนิยามความรุนแรงในลักษณะกว้าง ๆ โดยถือว่า “เป็นพฤติกรรมที่มุ่ง จะก่อให้เกิดอันตรายทางกายภาพต่อผู้คนหรือความเสียหายต่อทรัพย์สิน” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557) แต่รวมถึงผลที่กระทบต่อจิตใจของผู้คนด้วย ความรุนแรงทางตรง ที่เกิดขึ้นยังมีมากขึ้นในสังคมที่มีความขัดแย้ง แดกแยก แบ่งฝักแบ่งฝ่าย สามารถเกิดขึ้นได้จากทุกฝ่าย ซึ่งในทางการเมืองแล้ว ตัวผู้กระทำมีทั้งฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลและ ฝ่ายต่อต้านรัฐบาล

ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural violence)

สิ่งที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ (Potentiality) กับสิ่งที่มนุษย์เป็น อยู่จริง (Actuality) โดยเฉพาะเมื่อสิ่งนั้นเป็นระบบหรือโครงสร้าง ลักษณะเด่นของมันคือ มักเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น คงอยู่ต่อเนื่องและยาวนาน ยกตัวอย่างเช่น ความอดอยากยากแค้น ของคนจำนวนไม่น้อยในสังคมหนึ่ง ๆ ความไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งบางหนอาจสามารถจัด บัดเป่าไปได้ด้วยการใช้เงินจำนวนไม่มาก แต่สังคมกลับใช้เงินจำนวนนั้นไปในการอื่น มากกว่า เช่น การทุ่มลงไปในการผลิตหรือซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อการสงครามมากกว่า การซื้ออาหาร เตรียมการผลิตอาหาร หรือจัดหาการรักษาโรคให้กับผู้ยากจนในสังคม

สิ่งนี้สะท้อนว่า ในหลายประเด็นแล้วสังคมมีความสามารถหรือศักยภาพมากพอที่จะช่วยเหลือกลุ่มคนที่อดอยากยากแค้นต่าง ๆ ได้ แต่กลับเลือกที่จะไม่ช่วย การเกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจและโอกาสในทางสังคม นับเป็นอาชญากรรมในทางโครงสร้างอย่างหนึ่งเช่นกัน

ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง จึงไม่ใช่เรื่องของบุคคลกระทำ ความรุนแรงต่อบุคคล แต่เป็นผลจากโครงสร้างที่มีอยู่ในสังคม หมายถึงว่าไม่ว่าใครก็ตามที่เข้ามาอยู่ในระบบหรือโครงสร้างนี้ ล้วนตกอยู่ภายใต้โครงสร้างที่กำหนดกระบวนการของระบบไว้แล้ว การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลย่อมไม่สร้างความแตกต่างแต่อย่างใด

บริบทของความรุนแรงทางโครงสร้าง (Structural violence) จึงเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับโครงสร้าง กฎระเบียบกฎเกณฑ์ สิทธิมนุษยชน การกดขี่ข่มเหง การแบ่งแยกกีดกันผู้คนออกจากกันด้วยกฎหมายหรือด้วยข้อบังคับที่ไม่เป็นธรรม จนยากที่จะจำแนกผู้กระทำความรุนแรง (Violence perpetrator) กับผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง (Violence victim) ได้ ซึ่งต่างจากการใช้ความรุนแรงทางตรงที่เห็นได้ง่ายกว่า ทั้งที่ความรุนแรงทางโครงสร้างก็สร้างความเสียหายให้กับสังคมและผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งชีวิตและทรัพย์สินไม่น้อยไปกว่ากัน

ความรุนแรงเชิงโครงสร้างจึงหาตัวผู้กระทำเป็นบุคคลไม่ได้ เพราะสิ่งที่ก่อความรุนแรงนั้นคือตัว “โครงสร้าง” เอง ซึ่งโยฮัน กัลตุงเองก็ยอมรับว่า “บางที่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างนี้อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ความอยุติธรรมทางสังคม” ก็ได้” (Galtung, 1969)

ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural violence)

ความรุนแรงในลักษณะนี้เป็นแง่มุมหนึ่งทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงระบบความเชื่อ สัญลักษณ์ และการให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อธรรมชาติ ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติและต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมนี้เป็นเสมือนเครื่องมือที่สร้าง “มายาคติ” ให้เชื่อว่าสิ่งที่ตนพบเห็น เชื่อมั่น และกระทำอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง การใช้ความรุนแรงเช่นนี้ประกอบด้วยมิติสำคัญสองด้าน คือ การก่อความรุนแรง และกระบวนการให้ความชอบธรรมต่อความรุนแรงที่ก่อขึ้นเพื่อให้สังคมยอมรับ

ในกระบวนการการเรียนรู้ของผู้คนในสังคม ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นองค์ประกอบในการก่อร่าง (Construct) ทักษะคิด ดังนั้นทักษะคิดจึงมีอิทธิพลต่อการจัดรูปแบบโครงสร้างทางสังคม และต่อพฤติกรรมของคนในสังคม (เอกพันธ์ ปิณฑวนิช, 2561) ประสบการณ์จากการเรียนรู้ของผู้คนที่แตกต่างกัน ย่อมสร้างทักษะคิดที่มีความหลากหลาย ทั้งในระดับปัจเจก (Individual) และในระดับสังคมโดยรวม (Collective)

ในมิติของความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมนั้น การยอมรับในการใช้ความรุนแรงทั้งทางกายภาพและในเชิงโครงสร้างต่อผู้อื่น เป็นเครื่องมือทางความคิดที่ถูกส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งผ่าน เรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม วาทกรรม ศิลปะ จนถึงศาสนา จนผู้คนในสังคมอาจไม่ตระหนักเลยว่าความคิดที่ตนมีอยู่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม

ดังนั้นกระบวนการการลดความรุนแรงทางวัฒนธรรม จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องคำนึงถึงเรื่องของทักษะคิดด้วยข้อถ้อยแย้งเวลาพูดถึงรากเหง้าความรุนแรงในระดับวัฒนธรรม จากมุมมองของฝ่ายรัฐ ก็คือรัฐใดใดมักจะมองเห็นแต่ “ปัญหา” ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ของระบบคิด “ฝ่ายตรงข้าม” แต่กลับมองไม่ออกหรือมองไม่เห็นว่าจะระบบคิด ระบบให้ความหมายของฝ่ายรัฐเอง ก็เป็นรากเหง้าใหญ่ของความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมเช่นกัน เช่น ชาตินิยมที่คับแคบ กดทับชาติพันธุ์อันหลากหลายให้บีบเข้าสู่มาตรฐานเดียวกัน เป็นต้น (ประชาไทย, 2559)

สันติวิธี

สังคมมนุษย์มีแนวความคิดที่จะระงับปัญหาที่เกิดจากความขัดแย้งเสมอ ในบางครั้งอาจต้องอาศัยอำนาจของทางรัฐในการจัดการหาข้อยุติ ทั้งนี้ให้ “ศาล” เป็นผู้ดำเนินการวินิจฉัยจัดการ หรือการที่ผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมืองได้มอบหมายให้ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการระงับความขัดแย้งเป็นผู้ดำเนินการ

การจัดการความขัดแย้งมีหลายรูปแบบวิธี บางรูปแบบอาจจะสามารถเจรจา กันเอง (Negotiation) ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง บางครั้งอาจต้องการบุคคลที่สามมาช่วยในการให้คำแนะนำ (Advice) หรือชี้แนวทางในการแก้ปัญหา (Recommendation) หรือชี้ขาด (Arbitration) ว่าบุคคลใดควรจะมีสิทธิมีหน้าที่ต่อกัน

อย่างไร ทำยที่สุดหากหาวิธีการในการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวไม่ได้ ก็อาจจะต้องใช้กระบวนการในทางบ้านเมือง คือการใช้กระบวนการของทางศาลยุติธรรมหรือศาลที่เกี่ยวข้องและมีอำนาจพิจารณาเหนือข้อพิพาทดังกล่าว (นพพร โพธิ์รังสิยากร, 2561)

ทั้งนี้รูปแบบของการหลีกเลี่ยงและแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งได้รับการกล่าวถึงกันมาตลอดวิธีหนึ่ง คือแนวทาง “สันติวิธี” อันเป็นแนวความคิดที่ตรงข้ามกับความเชื่อที่ว่าความรุนแรงเท่านั้นช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ ยิ่งเป็นความขัดแย้งแตกแยกทางการเมือง ที่มีคนจำนวนไม่น้อยเชื่อกันว่าทำยสุดแล้วมีแต่การใช้ความรุนแรงกดขี่ฝ่ายตรงข้ามให้ราบพนาสูรเท่านั้น ปัญหาจึงจะหมดไปและความสงบสันติจะกลับคืนมาสู่สังคม ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว “ความรุนแรง” มีแต่นำมาซึ่ง “ความรุนแรง” ที่มากขึ้น และก่อปัญหาต่อเนื่องอย่างไม่รู้จบ

“สันติวิธี” เป็นการต่อสู้ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการไม่ใช้และการไม่ยอมรับว่าความรุนแรง เป็นทางออกสุดท้ายหรือเป็นวิถีทางเดียวที่จะหลุดพ้นจากข้อขัดแย้งได้ และเป็นการต่อสู้ที่องอาจกล้าหาญ มิใช่การอ้อมอ้องอ้อทำโดยไมทำอะไรเลย

มหาตมะคานธี เป็นมหาบุรุษคนแรกของโลกที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในการนำ “สันติวิธี” (Peaceful means) หรือ “อหิงสา” (Ahimsa) หรือ “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” (Nonviolence actions) มาใช้ จนสามารถหลบเลี่ยงความรุนแรงที่มีอยู่แล้วไม่ให้ลุกลามขยายตัว สามารถนำพาประเทศอินเดียให้เป็นเอกราชจากสหราชอาณาจักรได้ในปี ค.ศ. 1947 แต่ตัวเองกลับถูกชาวฮินดูคั่งชาติสังหารในปีต่อมา ซึ่งไม่แต่ประเทศอินเดียเท่านั้น นโยบายเหยียดผิวอพาร์ไทด์ (Apartheid) ในประเทศแอฟริกาใต้ก็ยุติลงได้เพราะการต่อสู้แบบ “สันติวิธี”

ซึ่งปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎีแห่งอำนาจที่ว่า อำนาจ (Power) ดำรงอยู่ได้ด้วยการยินยอมเชื่อฟัง (Obedience) การที่ประชาชนจะคุมอำนาจของผู้ปกครองได้ก็โดยการหยุดการเชื่อฟังยินยอมของตนเสีย การที่ประชาชนปฏิเสธจะให้หรือยอมตนเป็นฐานรองรับอำนาจของผู้ปกครองสืบไป ก็คือการตัดรากแห่งอำนาจของผู้ปกครองทิ้ง ซึ่งก็คือการต่อต้านอำนาจด้วยการไม่ให้ความร่วมมือหรือตี้อแย้งนั่นเอง (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557) ในการต่อสู้ด้วยสันติวิธีนั้น มีรูปแบบที่แยกย่อยออกไปมากมาย อันสรุปออกได้กว้าง ๆ ใน 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การกระทำและการไม่กระทำ

1. **การกระทำ**ในสิ่งที่ปกติแล้วไม่ทำหรือถูกห้ามไม่ให้ทำ เช่น การสนับสนุนการใช้สินค้าบางชนิด อย่างกรณีคานธีปฏิเสธเสื้อผ้าสิ่งทอจากต่างประเทศ แล้วทอผ้าขึ้นใช้เอง หรือสมัยหนึ่งที่นิสิตนักศึกษาสนับสนุนให้ใช้สินค้าไทย ตัดเสื้อด้วยผ้าดิบ หรือการร่วมชุมนุมประท้วง เดินขบวน อดอาหาร บิ๊บน้แตร เปิดไฟ กระพริบไฟหน้ารถ สวมใส่เสื้อผ้าสีเดียวกันเพื่อแสดงสัญลักษณ์ เป่านกหวีด ตีเคาะเกราะหม้อกระป๋องอย่างที่ชาวเมียนมาทำ เป็นต้น

2. **การไม่กระทำ** เช่น ละเว้นการจ่ายภาษี ปฏิเสธการเกณฑ์ทหาร ไม่เข้าร่วมกับการถืออาวุธในทุกรณณ์ ไม่เชื่อฟัง ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ หยุดเรียน หยุดงาน เลื่อยงาน ไม่สนับสนุน (ซื้อ) สินค้าหรือผลิตภัณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐบาล ไม่ทำงานล่วงเวลา การอารยะขัดขืนในทุกรูปแบบ เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นและเรียกร้องให้คนออกมาร่วมด้วยได้เป็นจำนวนมาก มากกว่าการใช้ความรุนแรง ซึ่งการจะได้ชัยชนะจากการต่อสู้แบบ “สันติวิธี” นั้น คือการได้มีแนวร่วมในขอบเขตที่กว้างขวางมากที่สุด จึงจะสามารถดึงให้รัฐบาลลงมายอมจำนนได้

แน่นอนว่า “สันติวิธี” มิใช่แนวทางเพียงหนึ่งเดียว หรือเป็น “ยาวิเศษ” หรือเป็นสูตรสำเร็จที่แก้ปัญหาได้ทุกชนิด เพราะในความเป็นจริงยังสามารถมีวิธีการและแนวทางอื่น ๆ อีกหลากหลายที่นำมาใช้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของปัญหาและความเป็นจริงในแต่ละสถานการณ์ แต่กระนั้น “สันติวิธี” ก็ยังคงเป็นแนวทางที่ได้รับการพูดถึงและถูกขยายความเพื่อนำมาใช้เสมอสำหรับการแก้ปัญหาที่ประสงค์หลีกเลี่ยงความรุนแรง

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2549). *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2557). *ทำทนายทางเลือก ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ของเรา.
- นพพร โพธิ์รังสิยากร. (2561). *การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง. ในหนังสือ แนวคิดพื้นฐาน การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ประเทศไทย. (2559). *สันติภาพและความรุนแรงของโลก: มองผ่านดัชนีชี้วัดสันติภาพโลก (GPI) 2016*. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2016/06/66315>
- วิทยาการ เชียงกุล. (2555). *ปรัชญา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพฯ : สายธาร.
- วิทยาการ เชียงกุล. (2556). *สารานุกรมผู้นำและคนสำคัญของโลก*. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2564). *ปรัชญาสำนักขงจื้อ*. สืบค้นจาก <http://www.parst.or.th/philospedia/confucianism.html>.
- อาทิตย์ ทองอินทร์. (2559). *สันติภาพและความรุนแรงของโลก: มองผ่านดัชนีชี้วัดสันติภาพโลก (GPI) 2016*. สืบค้น จาก <https://prachatai.com/journal/2016/06/66315>
- เอกพันธ์ ปิณฑวณิช. (2561). *ทฤษฎีความขัดแย้งและการป้องกันความขัดแย้งที่เป็นความรุนแรง. ในหนังสือ แนวคิดพื้นฐานการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี*. กรุงเทพฯ : สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.
- Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.